

Lausuntoluonnos:

Rautavaaran kunnan lausunto mielenterveys- ja päihdepalveluiden R5-uudistuksesta

Rautavaaran kunta on tutustunut Pohjois-Savon mielenterveys- ja päihdepalveluiden uudistusehdotukseen (ns. R5-kokonaisuus) ja kiittää mahdollisuudesta antaa asiasta lausunnon. Rautavaaran kunta pyysi lausuntoa valmistellessaan hyvinvointialueelta kaksi päivää lisää aikaa voidakseen käsitellä asian tulevassa kunnanhallituksen kokouksessa. Pidämme käsittämättömänä, että hyvinvointialue ei voinut suostua edes tällaiseen vaatimattomaan lisäaikapyyntöön ja kehotamme hyvinvointialuetta tarkastelemaan toimintamallejaan jatkossa.

Kunta ymmärtää uudistuksen tavoitteet palveluketjujen selkeyttämisessä ja hallinnon kokoamisessa yhdeksi kokonaisuudeksi koko hyvinvointialueella. Kuitenkin Rautavaaran näkökulmasta uudistukseen sisältyy useita kriittisiä huolenaiheita, jotka koskevat erityisesti harvaan asutun reuna-alueen lähipalveluiden säilymistä, palveluiden saavutettavuutta sekä alueen asukkaiden yhdenvertaisuutta suhteessa keskuskaupunkien asukkaisiin. Lisäksi kuntalaisten arjesta nousee esiin konkreettisia ja vakavia kehittämistarpeita, jotka edellyttävät täsmennystä uudistuksen valmisteluun. Seuraavassa kunta esittää keskeiset huomionsa.

1. Lähipalveluiden merkitys harvaan asutulla reuna-alueella

Rautavaaran väestö on poikkeuksellisen ikääntynyt, yksin asuvien osuus on korkea ja sairastavuus suurta. Etäisyydet palveluihin ovat pitkiä ja liikenneyhteydet rajallisia. Tämä tarkoittaa, että lähipalveluiden saatavuus on alueen elinehto. Kunnan näkökulmasta yksikin lähipalvelun menettäminen vaikuttaa suhteettoman raskaasti kuntalaisten arkeen. Lähipalvelut eivät ole lisä vaan perusoikeus.

Rautavaaralla tulee olla saatavilla perustason mielenterveys- ja päihdepalveluita, jalkautuvia yksiköitä ja mahdollisuus säännöllisiin paikallispalvelupäiviin. Mikäli palvelut keskittyvät aluekeskuksiin, niiden on tultava myös liikkuvina muotoina perille saakka – ei pelkkinä digipalveluina tai puhelinlinjoina.

2. Huoli palveluverkon keskittymisestä aluekeskuksiin

Rautavaaran kunta suhtautuu erittäin kriittisesti malliin, jossa kaikki keskeiset palvelut keskittyvät Kuopioon, Iisalmeen ja Varkauteen. Tällainen rakenne ei ota huomioon reuna-alueiden erityisolosuhteita eikä mahdollista yhdenvertaista palvelujärjestelmää.

Palveluverkon tulisi rakentua koko hyvinvointialueen asukkaiden tarpeista, ei logistisesti helpoimmin hallittavista pisteistä käsin. Jos palveluiden sijainti perustuu vain väestökeskittymiin, jäävät reuna-alueet väistämättä vaille toimivia ja pysyviä palveluratkaisuja.

3. Saavutettavuus ja hoitoon pääsy

Rautavaaralla hoitoon pääsy on jo nykyisellään haasteellista. Matkat ovat pitkiä, julkinen liikenne olematonta ja yksityisauton käyttö ei ole itsestäänselvyys varsinkaan ikäihmisille. Hoitoon pääsyn hidastuminen tai hankaloituminen voi johtaa ongelmien syvenemiseen ja kriisiytymiseen, mikä kasvattaa kustannuksia ja inhimillistä kärsimystä.

Digipalvelut ovat hyvä täydentävä väline, mutta eivät ratkaisu. Kunnan kokemuksen mukaan merkittävä osa asiakkaista ei kykene tai halua käyttää digitaalisia palveluita, ja esimerkiksi mielenterveyden kriiseissä fyysinen kohtaaminen on usein välttämätöntä.

4. Asukkaiden yhdenvertaisuus hyvinvointialueella

Rautavaaran kaltaisten kuntien asukkaiden tulee olla yhdenvertaisessa asemassa muiden hyvinvointialueen asukkaiden kanssa. Tämä ei toteudu, jos palvelut ja resurssit kohdistetaan

pelkästään väkiluvun perusteella. Tarvitaan malleja, joissa otetaan huomioon myös sairastavuus, väestön ikärakenne ja alueelliset erityispiirteet.

5. Piilevien ongelmien tunnistaminen ja matalan kynnyksen tuki

Kunnan kokemuksen mukaan Rautavaaralla on runsaasti piileviä ongelmia, jotka eivät tilastoista näy. Peruspalveluissa, neuvolassa, koulussa ja nuorisotyössä on oltava herkkyyttä tunnistaa tuen tarpeet ennen kuin ne kehittyvät akuuteiksi kriiseiksi.

Tällöin painopiste on ennaltaehkäisyssä ja matalan kynnyksen tuessa – ja näiden palvelujen on oltava paikallisesti saavutettavia, helposti lähestyttäviä ja osa arkea. Ilman tätä monia kuntalaisia ei tavoiteta lainkaan.

6. Päihdepalveluiden ikärajat ja lapsen aseman turvaaminen

Päihdeklินิกoiden ja hoitopalveluiden ikärajat on säilytettävä ennallaan. Alle 18-vuotiaita ei saa kohdella aikuisina, vaan heidän tulee saada apua lapsen oikeuksia kunnioittaen. Hoitopolkujen siirtymät nuorisopalveluista aikuisten palveluihin on toteutettava yksilöllisesti ja turvallisesti, ei mekaanisesti ikävuoden perusteella.

7. Selkeä ohjaus ja palveluketjujen toimivuus

Kunnan resurssit ovat rajalliset. Tästä syystä asiakkaiden ohjautuminen oikeaan paikkaan vaatii sujuvia ja selkeitä palveluketjuja. Ammattilaisten tulee tietää, kenelle voi soittaa, minne voi ohjata ja mitä tukea on saatavilla. Palvelujen tulee toimia yhteisesti sovitulla toimintamalleilla, ei yksittäisten ihmisten tai sattumien varassa.

8. Perheenjäsenten tuki ja stigman vähentäminen

Mielenterveys- ja päihdeongelmat vaikuttavat myös läheisiin. Esimerkiksi lapsi, jonka vanhemmalla on päihde- tai mielenterveysongelma, tarvitsee erityistä tukea – ei lastensuojeluprosessia, vaan arjen rinnalla kulkevaa turvaa.

Lisäksi on tärkeää, että hoitoon hakeutuminen ei ole leimaavaa. Tiedotus, vertaistuki ja avoimuuden lisääminen ovat keinoja, joilla stigmaa voidaan purkaa ja madaltaa avun hakemisen kynnystä.

9. Ennaltaehkäisy kouluissa ja nuorisotyössä

Ehkäisevä päihdetyö ei ole projekti, vaan jatkuvaa toimintaa. Koulut, oppilaitokset ja nuorisotyö tarvitsevat tukea ennaltaehkäisevän työn tekemiseen: asiantuntijoita, materiaaleja, koulutusta ja jalkautuvaa yhteistyötä.

Johtopäätökset

Rautavaaran kunta näkee, että R5-uudistuksessa on hyviä tavoitteita, mutta niiden toteuttaminen vaatii parempaa alueellista herkkyyttä. Kunta katsoo, että uudistusta tulee tarkentaa ja täydentää seuraavin periaattein:

Palvelujen on oltava saavutettavia ja saatavilla myös reuna-alueilla.

Lähipalveluiden ja jalkautuvien ratkaisujen turvaaminen on kirjattava uudistukseen selkeästi.

Matalan kynnyksen palvelut, lasten ja nuorten tukeminen, sekä piilevien ongelmien tunnistaminen vaativat vahvaa panostusta. Päihdepalveluiden ikärajoihin ei saa tehdä heikennyksiä ja ohjautuvuuden tulee toimia ilman byrokratiaa. Lisäksi palvelujen laatua ja vaikuttavuutta on seurattava – myös kunnissa – ja palautetta on voitava antaa.

Rautavaaran kunta toivoo, että lausunnossa esiin tuodut näkökohdat otetaan vakavasti uudistuksen jatkovalmistelussa. Tavoitteena tulee olla aidosti yhdenvertainen ja saavutettava mielenterveys- ja päihdepalvelujärjestelmä kaikille Pohjois-Savon asukkaille – myös Rautavaaralla.